

Izmed slovenskih lirikov je Krakar kot prvega za zbirko izbral *Kosovela*, tistega umetnika, ki v našem času doživlja vedno nove izdaje in prevode ter nam odkriva vedno nove problemske razsežnosti in izrazne finese. Motivi, s katerimi se v Slodnjakovem izboru najpogosteje srečujemo — pesnikovo razočaranje nad sočlovekom in umik v popolno samoto, izpoved notranje bolečine, razklanosti in groze, iskanje odrešilnega Neznanege v religioznem smislu, razpetost med zapisanostjo smrti in med slastjo do življenja — so tudi objektivno najintimnejše jedro Kosovelove umetnosti. Manj je Slodnjak v svojem izboru upošteval onega drugega, tematično in idejno splošno znanega Kosovela — impresionista Krasa in socialnega borca. Nasprotno pa je v izbor zajel tudi izrazno in oblikovno do nedavna neznanega in teže dostopnega konstruktivista, kakor so nam ga razkrili Integrali. Zato pa razpravlja o celotnem Kosovelu, o njegovem človeškem razvoju in umetniški enkratnosti v spremni študiji, ki spada med najbolj poglobljene in dokumentirane v prvem svežnju *Lirike*. V tem spisu namreč v obravnavo ni pritegnil le Kosovelovo liriko, ampak tudi esejistiko, pričevanja sodobnikov in osebno poznavanje poeta. Tako Slodnjakova študija pomeni dragocen prispevek k dokončni osvetlitvi tega našega vse bolj živega in problemskega vrhunskega lirika.

Zbirka *Lirika* nam je bila zelo potrebna, saj bo slovenskemu bralcu sčasoma predstavila najboljše domače, predvsem pa tuje poete raznih obdobij in smeri; vsaj v prvi skupini knjig so avtorji predstavljeni z dovolj značilnimi pesmimi in v zaokroženem izboru,

torej nikakor ne naključno. Tako bo zbirka polagoma pomenila nekaj podobnega kot Sto romanov za področje te prozne vrste in bo kot takšna slovenskemu bralcu širila obzorje, ostrila misel, tenila čustvo in oblikovala okus. Večina pesmi iz prvega svežnja je bila prvič prevedena v slovenščino, vse knjige pa pričajo o podoživljajski moči in poustvarjalni sposobnosti naših prevajalcev, ki so skoraj vsi tudi sami pesniki. Spremne besede, ki naj bralcu približajo dobo, avtorja in njegovo umetnost, so kratke, dostopne in objektivne, ne pa filozofsko zamotani in subjektivno razlagajoči ter utrujajoče obsežni eseji. Pogrešam pa opozoril na sorodnosti in zlasti podatkov o dosežanih prevodih; tako bi kazalo navesti, da je Máchov Maj za Ivanom Lahom in Tinetom Debeljakom Dušan Ludvik poslovenil že kot tretji in da pri Lermontovu ob pesmi Sam samotni stopil sem na cesto ne hote občutimo sorodnost z nekaterimi Murnovimi verzi. Očitno je, da bo bralec pri večini poetov lahko prebil brez posebnih komentarjev, ponekod pa bodo kratke stvarne razlage najbrž potrebne, tako jo npr. v prvem svežnju knjig pogrešam pri nekaterih Carduccijevih pesmih. Zlasti pri izdajah lirike sta zelo pomembna tisk in zunanost knjig; pri naši zbirki sta tako stavek kakor oprema preprosto elegantna, ne bi jima pa vsakokrat škodila družina izbrane avtorjeve podobe, portreta. Sicer pa novi zbirki želimo vso srečo na pot; upamo, da bodo tudi naslednji svežnji enako kvalitetni in da na njih izid ne bo treba predolgo čakati.

Joža Mahnič
Ljubljana

ZGODOVINA SLOVENSKEGA SLOVSTVA

Pričujoče poročilo ima namen dojeti in ovrednotiti prve štiri knjige *Zgodovine slovenskega slovstva*^{*}, ki jih je napisal Jože Pogačnik, le z metodološke plati, glede na organiziranost snovi in pojmovanje, kakšne sestavine naj vsebuje pregled literarnega dogajanja skozi stoletja. Pomeni torej, da nimam namena podrobneje obravnavati posameznih trditvev in izpeljav. Glede na to, da gre za resno znanstveno hotenje in napor, ponovno osvetliti in prevrednotiti literarno dogajanje pri Slovencih, bi obravnavano delo vsekakor zaslužilo zelo natančno strokovno oceno, ki bi morala presoditi vse vrline in seveda tudi pomanjkljivosti.

V te štiri knjige je Pogačnik zajel slovenska slovstvena prizadevanja od začetkov do devetdesetih let 19. stoletja. Avtor je uporabil tako periodizacijo literarnih poja-

* Zgodovina slovenskega slovstva: I. Srednji vek, reformacija in protireformacija, manirizem in barok, 1968, 248 str.; II. Klasicizem in predromantika, 1969, 235 str.; III. Klasika in romantika, 1969, 208 str.; IV. Realizem, 1970, 304 str. (zal. Obzorja, Maribor). Predmet naše obravnave so torej prve štiri knjige Zgodovine slovenskega slovstva; celotna zamisel izdaje bo uresničena, ko bodo objavljene še preostali zvezki (skupaj 7), od katerih je peta knjiga že izšla: Franc Zadravec, Nova romantika in mejni obliki realizma, Zgodovina slovenskega slovstva, V. (1970, str. 407).

Pisec tega prikaza bo v JIS ob izidu preostalih treh zvezkov o njih še poročal.

vov in dogajanja, ki naj bi mu omogočila kar največjo zaokroženost splošno kulturnega, umetnostnega in slovstvenega uresničevanja v posameznih obdobjih, pri čemer so mu bila poglavitna podlaga *literarna merila*. Razdelitev je takale: slovstvo v srednjem veku, slovstvo v dobi reformacije in protireformacije, slovstvo v dobi manirizma in baroka (1630—1750), slovstvo v dobi klasicizma in predromantike (1750—1830), slovstvo v dobi klasične in romantike (1830—1854) in slovstvo v dobi realizma (1854—1892). To pomeni, da je Pogačnik, če odmislimo srednji vek, reformacijo in protireformacijo (kjer je z vso upravičenostjo prevzel druge vrste terminologijo) pri poimenovanju posameznih slovstvenih obdobjih dosledno uporabil *literarne* (in deloma *umetnostne*) termine. S posameznimi dosežanji razporeditvami se sicer Pogačnikova ujema v posameznostih tako v poimenovanju obdobja kot v časovni razmejenosti, vendar pa imamo njegovo sistemizacijo lahko za poskus nove celostne razdelitve, ki ima zlasti tole bistveno značilnost: čim bolj smiselno, organsko in (literarno) zgodovinsko avtentično izraziti ujemanje umetnostnih in slovstvenih tokov in pojavov na Slovenskem z evropskim dogajanjem in prikazati (ne)uglašenost — seveda v mejah slovstvenih moči in zgodovinskih možnosti — z literarno ustvarjalnostjo v evropskem prostoru. Ob vsem tem so v Pogačnikovi interpretaciji dovolj izrazito vidne slovenske posebnosti in stopnja ustvarjalne potence. Tako razdelitev bi glede na vsebinske in literarnorazvojne značilnosti lahko označili za vsebinsko upravičeno, smiselno uporabno in funkcionalno.

Po filozofsko-nazorski in umetnostni plati deli Pogačnik celotno prikazano obdobje na dva dela (to je vidno tudi v obravnavi): v prvega spadajo (sicer »razmeroma samostojne vsebinske in metodološke enote«) srednji vek, reformacija in protireformacija ter manirizem in barok, v drugega pa klasicizem in predromantika, klasika ter realizem. »Funkcija slovstva (v prvem obdobju) ni bila, da izraža individualno izkušnjo. Če je ustvarjalec govoril o sebi, je bilo to samo sredstvo, s katerim je izrekel določeno imanentno in idealno kategorijo. Slovstvu ni dosti pomenila izvornost; preoblikovalo in ponavljalo je tisto, kar je bilo ustvarjeno že v začetku... Ta esencialna vizija sveta se je v XVIII. stoletju spremenila v eksistencialno; s tem je bila končana prva stopnja človekovega življenja v kulturi« (I., str. 5). Po avtorjevem mnenju so se v tem času na Slovenskem pojavljale neke slovstvene oblike, nastajajoče iz različnih

pobud, ki so kljub svoji »nepovezanosti in sredobežnosti« kazale »osrednje kulturno-tvorno načelo, ki je obstajalo v naslednjem: spopad med različnimi zgodovinskimi silami in integracijsko težnjo, ki je prevzemala ter gibal slovstvo in usmerjala kulturno zavest k univerzalnosti in sklenjenosti slovenskega besednega ustvarjanja«. Potekal je proces, v katerem so se izrazile »razvojne težnje in zgodovinska dinamika, ki je pripeljala razvoj od slovstvenih besedil, namenjenih cerkvi, do ustoličenja besedne umetnosti kot človekove avtonomne duhovne dejavnosti v slovenščini« (I., str. 5). Umetnostne dobe od srede 18. do konca 19. stoletja ima avtor kljub nekaterim specifičnostim (ki jih je opredelil) za »vendarle v stilu izraženo enotnost novih pogledov na svet in življenje«. »V njih se je slovenski človek vzdignil v samostojen zgodovinski subjekt, ki deluje, odloča in oblikuje. Kljub politični nesvobodi (odvisnost od Avstrije) se je težnja po individualni zasnovanosti družbenega in duhovnega življenja uspešno uresničila... Na slovstvenem področju je slovenstvo dobilo poglavitne sestavine, ki so označevale takratne evropske književnosti« (IV., str. 295).

V okviru tako zastavljenih in globalno ocenjenih razsežnosti besedne in sploh duhovne tvornosti pri Slovencih v obravnavanem času se je avtor lotil vsakega obdobja posebej in ugotavljal ter opredeljeval tako njihove splošne značilnosti kot značilnosti posameznih pojavov ter nosilcev in uresničevalcev ustvarjalnih pobud. Iz celotne Pogačnikove obravnave slovstvene preteklosti je razvidno, da pojmuje funkcijo literarnozgodovinske razlage zelo kompleksno in da je po njegovem mogoče izreči literarnozgodovinsko sodbo o posameznih slovstvenih pojavih šele po njihovi razčlenitvi z najrazličnejših vidikov in ob upoštevanju vseh konstituirajočih prvin in silnic. Zato bi upravičeno lahko rekli, da je za Pogačnikov način obravnavanja slovstva značilna *integralnost*, saj mu ne zadošča npr. samo sociološki vidik razčlenjevanja, ali zgolj vsebinsko-idejni ali stilno-kompozicijski itd., marveč šele vsi ti in še drugi skupaj omogočajo tolmačenje in verodostojno določanje pomena in vrednosti literarnega pojava in ustvarjalnega dosežka. Razen tega je avtor prepričan, da je za razumevanje literature izredno pomemben razvojni vidik, o čemer med drugim pravi takole: »Popolno razumevanje sodobne slovenske literature je mogoče le, če jo gledamo kot člen v verigi dolgega zgodovinskega razvoja, ki se začneja z brižinskimi spomeniki v IX. stoletju« (I., str. 234).

Sleherno obdobje je predstavljeno v dveh razdelkih: 1. Čas in prostor in 2. Beseda in ustvarjalec; temu pa je vedno dodan še pregled virov in literature. »Čas in prostor« pojmuje avtor kar se da vsestransko in zato v posameznih delih teh poglavij niza za razumevanje literarnih del relevantna dejstva z različnih področij. Tako razčlenjuje zgodovinsko in prostorsko določenost, pomembne družbenopolitične značilnosti posameznega obdobja, nadalje splošno kulturno raven, idejne razsežnosti, umetniško-estetska načela, jezikovno in stilistično strukturo literarnega snovanja, kompozicijska načela, literarnonazorsko usmerjenost itd. O vsem tem — seveda v različnem obsegu in ob upoštevanju posebnosti — razpravlja avtor pri vsakem obdobju. Pogačnik je prav posebno pozornost posvetil izrazno-oblikovnim sestavinam v različnih obdobjih in treba je reči, da razčlenjevanje in razgrinjavanje zakonitosti na tem področju in nato sintetiziranje dajejo celotni obravnavi pomembno vrednost. Zlasti za starejša obdobja lahko trdimo, da doslej nismo bili vajeni takšnih posegov, čeprav je brez tega vsako obravnavanje prav gotovo pomanjkljivo. Posebej je treba opozoriti tudi na avtorjevo temeljito prikazovanje prehajanja iz enega sistema literarno-estetskih norm v drugo. Sleherna literarna ustvarjalnost je postavljena v prostor in čas, v literarnoumetnostne in estetske tokove; tako je omogočeno celotnejše razumevanje vzročnih zvez in okoliščin in obenem določljiva pomembnost posameznih del in njihovih nosilcev v razvoju slovenskega slovstva in slovenske kulture.

V poglavjih »Beseda in ustvarjalec« so razvrščeni portreti posameznih literarnih osebnosti. Opazna je skladnost med poglavji, ki na neki splošni ravni predstavljajo značilnosti literarnih obdobj, in med vertikalno sklenjenimi obravnavami pesnikov in pisateljev oziroma njihovega dela. Pogačnik sicer razpravo o posameznikih vedno začneja s kratko biografsko skico (ponekod morda nekoliko predolgo), vendar pa je bralcu kaj hitro jasno, da je to le informacija in da je absolutno težišče na predstavljanju posameznikovega deleža, ki ga je dal slovenskemu slovstvu, in na mnenju o vrednosti in pomembnosti literarnih del. Avtor je literarnim stvaritvam prisojal glede na njihovo pomembnost mesto v kontekstu slovenske slovstvene preteklosti (razvojni vidik) in s poudarjanjem njihovih kvalitet vzpostavljaj hkrati tudi vezi s sedanostjo in z njenim pojmovanjem literarnoumetnostnih vrednot.

Za poglavja o »virih in literaturi« pa je treba zapisati, da dovolj pregledno in izčrpno navajajo poglobljena dosedanja znanstvena prizadevanja na literarnozgodovinskem področju, pa tudi na nekaterih drugih (splošna zgodovina, filozofija, umetnostna zgodovina itd.).

Naj omenim še nekaj posameznih Pogačnikovih interpretacij, ki zaslužijo vso pozornost in ki pomenijo pomemben donesek k literarnozgodovinskemu snovanju na Slovenskem. Posrečena in tehtna je obravnava (prva knjiga) tradicionalnega slovstva, ki s Pogačnikovo razlago in uvrstitvijo ne ostaja več besedna tvornost ob robu preostale slovstvene ustvarjalnosti. Zelo izčrpno in vsestransko (jezikovno, stilno, vsebinsko, kompozicijsko itd.) so predstavljeni brižinski spomeniki, ki so po avtorjevem prepričanju »izoblikovani po umetnostnih načelih«. Obdobje med 1630. letom in Pohlinovim nastopom v 60. letih 18. stoletja je avtor poimenoval z oznako »manirizem in barok« in ob tem ne brez argumentov menil, da je manirizem »tudi na Slovenskem prva umetnostna doba, ki se ne nanaša samo na estetske metode, marveč si zastavlja celo umetnostna načela« (I., str. 207). V drugi knjigi, ki obravnava obdobje klasicizma in predromantike, pa zbujajo pozornost celotna razčlenitev predromantičnih literarnih sestavin, zlasti pa problematika stila in kompozicijske zakonitosti.

Knjiga (tretja), ki vsebuje razpravljanje o romantiki, je seveda v znamenju Prešernove pesniške osebnosti in romantičnih literarnoumetnostnihazorov, vendar pa je avtor znal spretno predstaviti tudi značilnosti (posebnosti), ki so opazne pri drugih literarnih osebnostih. Tako je prikazal pisano vrsto nosilcev posameznih literarnoumetnostnih idej pri nas, ki jih pa zaradi svoje premajhne moči niso uresničili v pomembnejših besednih stvaritvah. Nadalje je zanimivo, da je Pogačnik v to obdobje uvrstil osebnosti, kot so Valjavec, (mladostni) Trdina, Toman, Cegnar, Turnograjska idr. Zaradi njihove literarnonazorske in umetnostne usmerjenosti jih je razvrstil na konec obdobja romantike in ne na začetek realizma, kot je bilo doslej v navadi. Očitno je, da je taka možnost ob prepričljivosti argumentov povsem sprejemljiva. V četrti knjigi bi kazalo posebej opozoriti na temeljit in poglobljen razdelek o realistični literarnonazorski določenosti in na analizo stilnih pripomočkov v obdobju realizma. Po avtorjevem mnenju je »slovstvo v dobi realizma strnjena dialektična enota, kakršne poprej na Slovenskem skoraj ni bilo« (IV., str. 7);

to svojo opredelitev je kasneje (IV., str. 12) nekoliko dopolnil z ugotovitvijo, da se je slovenska književnost v drugi polovici 19. stoletja sicer »gibala v naznačenem prostoru«, vendar pa je pri tem šlo »samo za konstrukcijski vrotek, na katerega je bilo dejansko namotano tudi marsikaj, kar se od poglavitnega loči«.

Ob koncu tega kratkega sestavka samo še tole: Pogačnik je na podlagi temeljitega upoštevanja dosedanjih literarnozgodovinskih dognanj napisal sintetično delo, v ka-

terem je težil po čimbolj kompleksnem prikazu slovenske slovstvene preteklosti (od začetka do 90. let 19. stoletja). Vsekakor gre za pomemben prispevek k razlagi in vrednotenju slovenskega slovstva in sleherni poskus takšnega pregleda v prihodnje ne bo mogel graditi, če bo hotel ohraniti vsaj isto kvaliteto raven, na manj dognanih temeljih, kot so to storile Pogačnikove štiri knjige *Zgodovine slovenskega slovstva*.

Gregor Kocijan
Ljubljana

PETDESETLETNICA »KRIŽOVE POTI« ALOJZIJA CLIGNONA

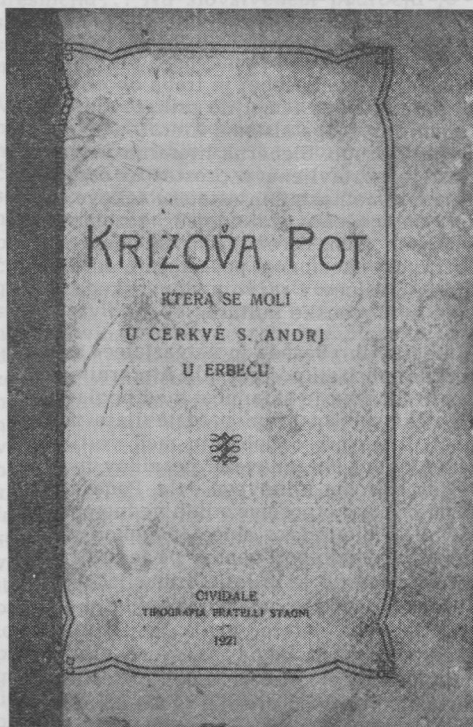
Točno 50 let tega je izšla skromna, drobna in danes izredno redka in dragocena knjižica, za katero skoraj nihče ne ve. Njen naslov se glasi »Križova pot, ktera se moli u cerkve S. Andri u Erbeču«, ime njenega avtorja — Alojzij Clignon (Klinjón) — ni niti tiskano na platnicah, temveč komaj na koncu knjige. Na platnicah beremo še, da je knjiga izšla leta 1921 v Čedadu v tiskarni bratov Stagni. Edini znani izvod te knjige hrani baje tomajska župnijska knjižnica, kamor naj bi jo bil spravil rajni Vergil Šček. Drugi izvod hrani pisec teh vrstic: našel ga je po letih iskanja, ko je že skoraj opustil vsako upanje.

Tudi med beneškimi Slovenci danes nihče ne ve za to knjigo, čeprav se marsikdo spominja njenega avtorja. In vendar je to eden najbolj dragocenih tiskov, kar jih je izšlo v Benečiji. Znano je namreč, da so od polovice prejšnjega stoletja dalje beneški dušni pastirji poskrbeli za številne nabožne knjige: katekizme, molitvenike in drugo. Vse te knjige so dejansko pisane v knjižni slovenščini, le v besedišču in v kaki redki obliki se približujejo narečju domačinov; v skrajnem primeru lahko govorimo o »vzvišenem dialektu«, ko avtor povzdigne govorjeno narečje do žlahtne oblike »knjižnega narečja«.

Clignonova knjiga je edina beneška, kar jih poznam, ki uporablja v največji meri govorjeno, živo narečje; vpliv knjižne slovenščine je omejen na pisavo nekaterih cerkvenih izrazov. V tem je njena največja cena.

Alojzij Clignon se je rodil l. 1859 v Ščiglah (Cicigolis) pri Podbonescu (Pulfero) in je še mlad šel v vidensko semenišče. V času štu-

dija mu je umrl edini brat in starši so ga poklicali domov, da bi prevzel in vodil kmetijo. Vendar se ni hotel odpovedati duhovniškemu poklicu in je kmetijo prepustil

eni svojih sestra. Po duhovniški posvetitvi leta 1882 je najprej kaplanoval eno leto v Viškorši (Monteaperta) v Karnajski dolini, nato pet let v Čeneboli (Canebola), končno kar 44 let pri sv. Andreju v Arbeču (Erbez-